

Proa

**GIANFRANCO
CALLIGARICH**
L'últim estiu a Roma

Traducció de MERCÈ UBACH

GIANFRANCO CALLIGARICH

L'ÚLTIM ESTIU A ROMA

TRADUCCIÓ DE MERCÈ UBACH

Proa

Proa
A Tot Vent

Primera edició: juny del 2020

Títol original: *L'ultima estate in città*

© 2019 Bompiani /Giunti Editore S.p.A. Firenze Milano
Publicat originalment per l'editorial Bompiani el 2016
www.giunti.it
www.bompiani.it
Publicat d'acord amb Grandi & Associati, Milà.

Per la traducció: © Mercè Ubach Dorca, 2020

Amb el suport del Departament de Cultura

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

Drets exclusius d'aquesta edició:

Raval Edicions, SLU, Proa
Diagonal, 662-664
08034 Barcelona
www.proa.cat

ISBN: 978-84-7588-834-7

Dipòsit legal: B. 6.010-2020

El paper utilitzat per a la impressió d'aquest llibre té la qualificació de paper ecològic i procedeix de boscos gestionats de manera sostenible.

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra requereix l'autorització escrita de l'editor; la llei preveu sancions per als infractors.

Si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment de l'obra, podeu sol·licitar permís al Centro Español de Derechos Reprográficos, a través del portal www.conlicencia.com o bé trucant als telèfons 91 702 19 70 / 93 272 04 47.

Tots els drets reservats.

Sempre és així, d'altra banda. Un fa tot el possible per viure tranquil fins que, un bon dia, sense saber com, es troba embolicat en una història que el porta de dret a la fi.

Pel que fa a mi, de bona gana hauria prescindit de competir. Havia conegut gent de tota mena, gent que havia arribat i gent que ni tan sols havia pogut arrencar, però tard o d'hora tothom acabava amb la mateixa cara d'insatisfacció, o sigui que havia tret la conclusió que, la vida, valia més limitar-se a observar-la, però no em vaig ocupar d'una desastradíssima manca de diners, un dia de pluja del començament de la primavera de l'any passat. Tota la resta va passar com passen aquestes coses, sola. Que quedi clar d'entrada que no guardo rancor a ningú, he tingut les meves cartes i les he jugat. I ja està.

Aquesta badia és magnífica, d'altra banda. Una fortalesa sarraïna la domina des d'un promontori escarpat que s'endinsa al mar un centenar de metres. Mirant cap a la costa puc veure la cinta enlluernadora

de la platja entre el verd d'una vegetació mediterrània baixa. Més lluny, una autopista de tres carrils, deserta en aquesta època de l'any, forada amb les seves galeries una cadena de turons rocallosos que brillen sota el sol. El cel és blau, el mar net.

No podria haver triat millor, posats a dir-ho tot.

Sempre m'ha agradat, el mar. En la tendència que he tingut des de petit a fer molt de cas a les platges dec conservar alguna cosa de l'impuls que va portar el meu avi a passar la joventut en mercants pel Mediterrani abans d'embarrancar a Milà, aquella tènica ciutat, i amuntegar fills en una casa. El vaig conèixer, aquest avi. Era un vell eslau amb els ulls grisos, que va morir voltat d'un gran nombre de descendents. L'última frase que va poder articular va ser la petició d'una mica d'aigua de mar, i el meu pare, en qualitat de fill gran, va deixar una de les meves germanes al càrrec de la seva botiga de filatèlia i se'n va anar cap a Gènova amb cotxe. El vaig acompanyar. Tenia catorze anys, i recordo que durant tot el viatge no vam dir ni una paraula. El meu pare no parlava mai gaire, i jo, que ja li donava problemes amb l'escola, tenia un gran interès d'estar callat. Aquell va ser el més breu dels meus viatges al mar, el temps just d'omplir una ampolla, i també el més inútil, perquè quan vam tornar l'avi ja quasi estava inconscient. El meu pare li va rentar la cara amb l'aigua de l'ampolla, però sense que ell semblés agrair-ho especialment.

Uns anys més tard, la proximitat del mar va ser

una de les raons que em van portar a Roma. Després del servei militar, se'm presentava el problema de què fer de la meua vida, però com més mirava al voltant menys capaç em sentia de prendre una decisió. Els meus amics tenien idees molt concretes, acabar la carrera, casar-se i guanyar diners, però era una perspectiva que a mi em repugnava. Eren els anys en què a Milà les peles comptaven més que de costum, els anys d'aquella espècie de joc de prestigi a escala nacional conegut també amb el terme de Miracle Econòmic, i en certa mesura jo també en vaig treure profit. Va ser quan una revista medicoliterària per a la qual escrivia de tant en tant algun assaig molt ponderat i mal pagat es va trobar que tenia l'oportunitat d'obrir una oficina romana, i em va contractar com a corresponsal.

Si la meua mare va procurar impedir que me n'anés amb tots els arguments possibles, el meu pare no va dir res. Havia assistit en silenci als meus intents d'inserció social, comparant-los amb els èxits de les meves germanes grans, que de molt joves s'havien casat amb empleats d'empreses qualssevol, bona gent, d'altra banda, i jo me n'havia aprofitat com durant el viatge de l'aigua per a l'avi, callant com un mort. No parlàvem mai, ell i jo. No sé qui en tenia la culpa, no sé ni tan sols si es pot parlar de culpa, però sempre em feia l'efecte que si m'hagués posat a parlar-li agafant el toro per les banyes d'alguna manera l'hauria ferit. La guerra, la Segona, l'havia enviat lluny sense estalviar-li algunes de les seves ben conegudes particularitats, i ningú a qui li

passi una cosa així pot tornar a casa idèntic que abans. A pesar del seu orgullós mutisme, sempre tenia l'aspecte de voler fer oblidar alguna cosa, potser haver tornat a casa destrossat i haver-nos fet presenciar l'espectacle del seu cos enorme retorçant-se sota les descàrregues dels electroxocs. En un cert sentit era així i jo no li perdonava, de petit, el seu ofici antiheroic, el seu amor per l'ordre, el respecte exagerat que sentia per les coses, sense entendre, per exemple, a quina horrible devastació devia haver assistit perquè, el mateix dia que va tornar de la guerra, es posés a reparar amb infinita paciència una cadira vella de la cuina. Amb tot, avui, gairebé trenta anys després, encara conserva alguna cosa de soldat, la paciència, la tendència a portar el cap alt, el costum de no fer preguntes, i encara avui, si no m'hagués donat res més, res no em podria fer oblidar la intrèpida sensació que de petit experimentava caminant al seu costat. Perquè encara avui el caminar del meu pare és l'aspecte que, més que cap altre, em pot transportar immediatament a la infància, i encara avui, fins i tot en la verda vastitud que m'envolta, puc tornar com per art de màgia al seu costat en recordar el seu caminar poderós i suau, aparentment incontaminable pel cansament, el pas de les llargues marxes de trasllat, el pas que, d'una manera o altra, també havia aconseguit fer-lo tornar a casa.

Així doncs, me'n vaig anar a Roma, i al final tot hauria seguit el seu curs si el meu pare, abdicant del tot inesperadament del seu orgull, no hagués volgut

acompanyar-me a l'estació i no s'hagués quedat a l'andana, esperant fins que el tren va arrencar. I va ser una espera llarga, insuportable. La seva cara, tan grossa, estava tota encesa per l'esforç d'aguantar-se les llàgrimes. Ens miràvem en silenci, com sempre, però comprenia que ens estàvem dient adeu i tot el que podia fer era pregar que el tren arrenqués i posés fi a aquella mirada punyent que no li havia vist mai. S'estava quiet a l'andana, per primera vegada més baix que jo, fins al punt que podia apreciar com se li havien esclarissat els cabells al cap, que no parava de tombar per llançar ullades ràpides al semàfor al fons de la via. El seu cos enorme estava immòbil, plantat amb les cames obertes com si estigués preparat per rebre una escamesa, amb les mans com pesos a les butxaques de l'abric, els ulls brillants i el rostre vermell. I mentre m'adonava finalment que ser l'únic fill mascle significava alguna cosa, mentre estava a punt d'obrir la boca i cridar-li que m'hi havia repensat i que trobaríem la manera d'arreglar les nostres vides sense destruir-les, el tren va patir una petita estrebada i es va moure. Així, un cop més en silenci, vaig ser arrencat del seu costat. Vaig veure el seu cos enorme estremir-se quan el tren es va moure. I després vaig veure com s'anava tornant petit mentre m'allunyava. No es va bellugar, no va fer cap gest. Fins que va desaparèixer del tot.

No va durar gaire, el meu període de respectabilitat. Al cap d'un any em van acomiadar, un període que, per ser honestos, hauria pogut durar encara menys. La redacció romana, que causava poques pèrdues, va ser l'últim llast de ser eliminat abans que la revista tanqués la barraca juntament amb el miracle que l'havia fet possible. L'oficina on treballava —tenia l'objectiu de procurar una mica de publicitat a la revista, i escriure de tant en tant algun article per afalagar la inexplicable sensibilitat dels metges per la literatura— era una habitació vestida amb mobles entapissats de domàs vermell, en una vil·la umbertina just passat el mur del Tíber.

El propietari era el comte Giovanni Rubino di Sant'Elia, un distingit quinquagenari de maneres desimboltes i una mica afectades. Distant al començament —quasi només venia per obrir el balcó que donava al jardí i fer-me respirar el perfum dels seus lil·làs—, va acabar passant l'estona cada vegada més sovint assegut a la butaca de davant de la meva taula i quedant-se a xerrar amb mi, cada vegada amb més confiança a mesura que em revelava la seva situació financera real. Quan em va dir que estava del tot arruïnat vam decidir tractar-nos de tu.

Vivia amb la seva dona, una rossa grassoneta i confinada, per les estretors del marit, a la part del darrere de la casa, on només obria la porta al noi del forner, i des d'una vegada que, en anar a obrir, la dona s'havia trobat al davant un paio que els havia embar-

gat la magnífica taula daurada del saló, em vaig veure obligat a fer-los, una mica maldestrament, de secretari. Però ho feia de bona gana. Sobretot per ell. M'agradava veure com entrava al meu despatx allisant-se les temples grises amb la mà i com després, amb una petita estrebada dels colzes, feia que li sortissin de les mànigues de l'americana els punys de la camisa, immaculada. «I doncs?», deia, «què fem, treballem?». Llavors jo posava la funda a la màquina d'escriure i treia l'ampolla. No parlava mai, com hauria fet un milanès, dels seus problemes financers, sinó només de coses agradables, d'aristòcrates, de gent que veia i sobretot de dones i de cavalls, i de vegades explicava unes anècdotes tan descordades que li brillaven els ulls.

Amb l'arribada de l'estiu vam agafar el costum de traslladar-nos al saló, i allà, quan el sol abandonava aquella part de la casa, entre les parets que conservaven les ombres clares dels mobles que se n'havien endut, el comte tocava un Steinway de cua mentre jo l'escoltava enfonsat a l'últim sofà. Cada tarda, tan bon punt sentia les primeres notes, telefonava al bar per demanar cervesa glaçada i l'anava a trobar. Ell era allà, perdudament. Embolicat en una vella bata de seda, repetia el seu repertori, velles cançons que havia sentit a la meua mare, peces de Gershwin i de Cole Porter, però sobretot una vella cançó americana titulada *Roberta*. De vegades cantàvem junts.

El primer dia de la tardor d'aquell any va arribar la carta que tancava l'oficina. Vaig donar la notícia al

comte, que es va recolzar al piano i va somriure. «I doncs, amic meu», va dir, «què faràs, ara?», ho va dir així mateix, però jo hauria hagut d'entendre que per a ell era una estocada mortal. Al cap de dos dies, mentre recollia els meus papers, van trucar a la porta i quatre operaris d'aire decidit es van carregar el piano a les espatlles i se'l van emportar. Els va costar fer-lo sortir pel reixat, i el vell Steinway segurament va xocar en algun cantell perquè des del carrer em va arribar la seva veu en una espècie de repic fúnebre. Mentre va durar l'operació el comte no es va moure de la seva habitació, però quan vaig estrènyer la mà a la comtessa, visiblement commoguda, abans de marxar jo també, el vaig veure a la finestra que em feia adeu aixecant una mà. En el seu gest hi havia alguna cosa tan irremovible que li vaig contestar de l'única manera que em va semblar oportuna. Vaig deixar la bossa a la vorera i li vaig fer una reverència.

Després del tancament de l'oficina em vaig quedar uns quants dies en un hotel, meditant sobre el meu futur. Tot el que les coneixences que havia fet a través de la revista em podien oferir era un lloc de treball en una empresa farmacèutica als afores de la ciutat, on hauria d'escriure textos publicitaris des de les nou del matí fins a les sis de la tarda. Vaig decidir esperar que passés alguna cosa. Com un aristòcrata assetjat.

Cada dia anava a veure el mar. Amb un llibre a la butxaca, agafava el metro fins a Òstia i em quedava bona part del dia llegint en una petita trattoria de la

platja. Després me'n tornava a la ciutat i em movia pels voltants de piazza Navona, on havia fet amics, tots gent que pul·lulava, com jo, més que res intel·lectuals, amb l'espera als ulls i amb cara de refugiats. Roma era la nostra ciutat, ens tolerava i ens afalagava, i jo també vaig acabar per descobrir que, a pesar de les feinetes esporàdiques, les setmanes de gana, les habitacions d'hotel humides i tenebroses, els mobles esgrogueïts i cruixidors, com matats i eixarreïts per una obscura malaltia del fetge, era l'únic lloc on podia viure. I, tot i això, si penso en aquells anys només aconseguixo enfocar poquíssimes cares, poquíssims fets, perquè Roma posseeix una embriaguesa particular que crema els records. Més que una ciutat és una part de tu secreta, una bèstia amagada. Amb ella, res de mitges tintes, o un gran amor o te n'has d'anar perquè el que la dolça fera exigeix és això, ser estimada. És l'únic peatge que et serà imposat vinguis d'on vinguis, de les verdes i empinades carreteres del Sud, de les vertiginoses rectes del Nord o dels abismes de la teva ànima. Estimada, se t'oferirà com la desitges, i no hauràs de fer altra cosa que abandonar-te a les llepadores onades del present, surant a un pam de la teva legítima felicitat. I podràs gaudir de nits d'estiu puntejades de llums, de vibrants matins de primavera, amb les estovalles dels cafès com faldilles de noia agitades pel vent, d'afuats hiverns i interminables tardors en què et semblarà inerme i malalta, esgotada, inflada de fulles decapitades damunt les quals les teves passes no faran

soroll. I hi haurà les escalinates encegadas, la dringadissa de les fonts, els temples en ruïnes i el silenci nocturn dels déus destronats fins que el temps perdrà tot significat que no sigui el pueril d'empènyer els rel·lotges. Així tu també, dia rere dia, esperant, et convertiràs en part de la ciutat. Així tu també l'alimentaràs. Fins que un dia de sol, ensumant el vent que ve del mar i mirant el cel, descobriràs que ja no hi ha res per esperar.

De tant en tant, algú alçava veles. Quan els va arribar el torn a en Glauco i la Serena, dos del grup de piazza Navona, me'n vaig anar a viure al seu pis de Monte Mario. N'estava fins al capdamunt, de les habitacions d'hotel, i no em podia creure que tingués un lloc on estar al meu aire, i quan per cinquanta mil lires els vaig comprar també el seu exhaust Alfa Romeo vaig pensar que sens dubte la meua vida havia assolit una fita considerable. Vaig omplir un parell de maletes amb els meus llibres i em vaig traslladar el mateix dia que ells marxaven. Se n'anaven perquè la Serena havia aconseguit un contracte de dos anys com a escenògrafa en un teatre de Ciutat de Mèxic, però sobretot perquè el seu matrimoni estava en crisi i en Glauco havia deixat de pintar. Roma els havia destrossat i ells se n'anaven, amb aquells noms fora de lloc i un nombre de maletes que era un despropòsit.

—Quina ciutat més fastigosa —va dir en Glauco sortint al balcó.

—Jo hi estic bé.

—Ah, sí? Doncs llavors per què sempre estàs bor-ratxo?

—No és sempre —vaig dir—, sinó sovint. Hi ha una diferència abismal.

Vaig mirar la vall que s'estenia davant del balcó. Era interminable, tallada en dos per un pont de moltes arcades pel qual uns quants cops al dia passava un tren llarg i silenciós com una eruga. A banda i banda s'erigien els murs perimetrals de dos convents, que es posaven a repicar a l'hora de la posta, mentre que al davant les cases de més a prop es perdien en el verd contra la línia de l'horitzó. Hi havia un gran cel i una gran llum. Era un lloc magnífic.

—Tot teu —va dir en Glauco, assenyalant l'habita-ció on ens trobàvem. No era qüestió de fer un inventari: hi havia una butaca vella, una prestatgeria per als llibres i un llit que servia de sofà. Les altres dues habi-tacions no estaven moblades amb gaire més fastuosi-tat: més que res mobles de Porta Portese, atrotinats i simpàtics. L'una estava gairebé del tot ocupada per teles, pots de pintura i el material que solen fer servir els pintors.— Si et quedes sense diners no et venguis els meus quadres —va dir en Glauco, com si algú po-gués tenir ganes de comprar-los. Se'n va anar dient que encara havia d'acomiarar-se de no sé qui, al cen-tre. No em va demanar que l'acompanyés i vaig intuir que anava a dir adeu a la seva nòvia. Ho sabia tothom, que tenia una altra dona. Massís, agressiu, en cap mo-ment no podia evitar vantar-se'n. També sabia que

entre la Serena i jo existia una simpatia molt concreta, però ens deixava sols perquè no era de la mena dels que tenen por de ningú.

La Serena encara era a l'habitació de dormir, entre les maletes obertes de bat a bat. Devia tenir por que la volguessin engolir, perquè caminava amunt i avall retorçant-se les mans.

—I en Glauco? —va dir.

Li vaig contestar que tornaria de seguida, i ella va continuar movent-se per l'habitació amb aire tràgic. Quan em va passar pel costat per tercera vegada vaig acabar posant-li un braç al voltant de les espatlles, i ella es va estrènyer contra el meu pit, mirant-me contorbada. Llavors la vaig estrènyer més fort, però ella es va enrigidir i vaig entendre que era no, que li hauria agradat que fos sí, però en un altre moment, i que en qualsevol cas ara era no, que era tard. Ens vam posar a parlar de Mèxic fins que en Glauco va tornar.

—Molt bé —va dir—, ens en anem?

El to trist de la seva veu em va meravellar. L'últim comiat devia haver sigut particularment dur. Dret al mig de l'habitació amb aquell seu cos musculós, tenia l'aspecte defraudat i infantil d'un pes superpesant que hagués perdut el títol. Per primera vegada el vaig mirar amb simpatia.

Els vaig acompanyar a l'aeroport. Ens vam acomiadar amb petons a la galta i després me'n vaig anar a la terrassa per veure'ls marxar. Quan van pujar per l'escala d'embarcament van mirar al seu voltant per veu-

re'm. Ens vam fer adeu amb la mà fins que van entrar al fuselatge. L'avió va trigar a posar-se en moviment, però al final es va moure cap al centre de la pista, on es va aturar com per agafar aire, va rugir fort i després va engegar a córrer fins que es va alçar seguint el bon costum i va continuar pujant, brillant sota el sol fins a desaparèixer. Llavors me'n vaig anar.

Tornant cap a la ciutat pensava en altres comiats. Pensava en quan havia dit adeu al meu pare i en quan havia dit adeu a Sant'Elia, i pensava en com tots aquells adeus havien canviat la meua vida. Però sempre és així, som el que som no per les persones que hem conegut sinó per les que hem deixat. Això pensava, mentre conduïa amb calma el vell Alfa Romeo. Era lent i sorollós com un cetaci, i els ocells emmudien als arbres com al pas d'un núvol fosc pel cel. També es vantava d'un pedigrí de propietaris tan llarg com la guia telefònica d'una ciutat de províncies, però feia una olor de cendra i cuiro que era gairebé embriagadora.

Vaig decidir que intentaria seriosament deixar de beure. M'estava al balcó, llegint al sol i em mantenia allunyat dels bars i de la gent que els freqüentava. La calor feia menys desagradable la barreja de vi dolç i aigua glaçada amb què m'ajudava, i a poc a poc vaig començar fins i tot a engreixar-me. El pitjor era a la nit, quan sortia del departament de transcripció del *Corriere dello Sport* i em trobava al davant aquelles ho-

res mortals que van des de les deu fins a la una de la matinada. Em van ajudar les noies. Sempre havia tingut un cert èxit, amb elles, i en aquells mesos la meua lluita amb l'alcohol els desvetllava l'instint maternal. Així, moltes vegades em despertava en llits estranys, tot sol, perquè les noies que freqüentava eren sobretot mestres o dependents, i per tant tenien horaris inexorables. Eren uns despertars preciosos, posats a dir. Em llevava, voltava per la casa, posava el tocadiscos i buscava, i quasi sempre trobava, cafè ja preparat que només havia de reescalfar. Llavors entrava en lavabos ben nets, plens de tovalloles, raspalls, clips i misteriosos pots de cremes de colors pàl·lids. Buscava, i quasi sempre en trobava, sals de bany, i em quedava a la banyera molta estona. Després m'eixugava, em vestia i sortia tancant darrere meu la porta, que ressonava en el pis buit.

Al carrer comprava un diari, donava un cop d'ull a les parades de llibres de segona mà, comprava unes quantes provisions i me'n tornava a casa mentre decidia si passaria la tarda llegint, al cine o al diari. Va ser justament un d'aquells matins que em vaig adonar que no tenia ni un cèntim a la butxaca. La situació era més que habitual, però es veia agreujada per tota una sèrie d'altres desgràcies: la porta que havia tancat sense remei darrere meu, el cotxe que la nit abans havia deixat en un barri a la quinta forca, i el molest batec de la sensació d'haver oblidat alguna cosa que, per esforços que feia, no aconseguia recordar. Es perfilava,

doncs, un d'aquells dies durant els quals ens queden a la mà els botons de la camisa, perdem la llibreta de les adreces, no acudim a les cites i totes les portes es transformen en trampes per als dits. Un d'aquells dies en què l'única cosa a fer possible sembla que és tancar-se a casa i esperar que passi. Però no ho podia fer, de manera que em vaig posar a caminar sota la pluja. Ja, perquè a sobre plovia. Recordo perfectament la pluja d'aquell dia. Una pluja primaveral que queia a ràfegues damunt d'una ciutat desmemoriada i sorpresa, omplint-la de perfums cada vegada més fragants després de cada aiguat. Tant, que no hi ha a la meua vida un dia tan saturat d'olors com aquell en què va començar aquesta història.